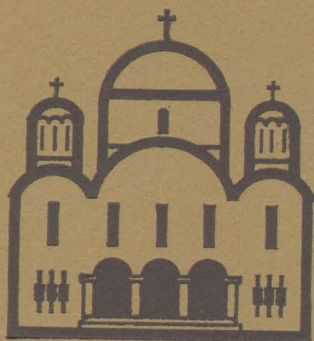

ВАСИЛЬ МАРКУСЬ

КОНСТИТУЦІЯ-УСТАВ

ПОМІСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Видавництво Братства Святого Андрея Первозванного

Чикаго

1975

У ВИДАВНИЦТВІ БРАТСТВА СВ. АНДРЕЯ

п о я в и л и с я :

Календар-Альманах парафії св. Володимира
і Ольги на 1970 рік

Церковний Календар-Альманах на 1971 рік

Церковний Календар-Альманах на 1972 рік

Церковний Календар-Альманах на 1973 рік

Церковний Календар-Альманах на 1974 рік

Церковний Календар-Альманах на 1975 рік

Всі календарі-альманахи багато ілюстровані та з кольоровою обкладинкою, мають цікавий релігійний зміст та містять документацию нашого церковного життя. Ще невелику кількість можуть придбати збирачі рідких видань і бібліотек.

Ціна одного календаря — 3.00 дол.

Василь Маркусъ: Синод і посинодальна дійсність
в Українській Католицькій Церкві, 1970 р., 40 стор. 1.00 дол.

Василь Маркусъ: Церковні братства, 1970 р., 10 стор. 0.25 дол.

Устав Братства Святого Андрея Первозванного
в Чикаго, 1970 р., 8 стор. 0.25 дол.

Юліян Пелех і Василь Маркусъ: Патріярхат і Помісність
Української Католицької Церкви, 1970 р., 20 ст. 0.50 дол.

Орест Городиський і Роман Смик: Відвідини Верховного
Архієпископа і Кардинала Йосифа у вільному світі,
1970 р., 30 стор.

Роман Смик: Українська Католицька Церква у вільному
світі, 1972 р., 20 стор.

Роман Смик: Друга патріярша візитація Їх Блаженства
Йосифа I в 1973 р. та Українська Католицька Церква,
1974 р., 32 стор.

Роман Смик: Помісна Українська Католицька Церква
1975 р., 20 стор.

Праці Р. Смика є реєстрацією та описом пропам'ятних видань з нагоди поданих подій і мають документальне значення.

Ціна одного примірника — 0.50 дол.

о. проф. Ізидор Нагаєвський: Думки про істотні речі
в нашому релігійному світогляді, 1975 р., 20 стор. 0.50 дол.

Василь Маркусъ: Конституція Помісної Української
Католицької Церкви, 1975 р., 40 стор. 1.00 дол.

Крім того, у Видавництві Братства св. Андрея появилися
кольорові картки із зображенням собору св. Володимира і
Ольги в Чикаго та хоругви Б-ва св. Андрея.

Ціна картки — 0.10 дол.

Замовлення слати на адресу:

BRATSTVO SVIATONO ANDREYA,

2247 West Chicago Avenue

Chicago, Ill. 60622

Василь Маркусь

КОНСТИТУЦІЯ
Помісної Української Католицької Церкви

АНАЛІЗА І КОМЕНТАР

diasporiana.org.ua

Видавництво Братства Святого Андрея Первозванного

Чікаго

1975

CONSTITUTION
OF THE UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH:
AN ANALYSIS AND COMMENTARY

by
Vasyl Markus

The author, a lay leader, Professor of Political Science at Loyola University of Chicago, comments on the-recently (1973) adopted document by the Ukrainian Catholic hierarchy, known as the Constitution of the Patriarchal Structure of the Particular (Autonomous) Ukrainian Catholic Church. The Constitution is assessed in the light of the juridical-historical evolution of the Ukrainian Church, of the long canonical traditions of Oriental Churches in the union with Apostolic See of Rome, and of the Decree of Vatican II on Oriental Churches.

Published by
BRATSTVO SVIATOH ANDREYA,
Ukrainian Catholic Lay Brotherhood of Saint Andrew
2247 West Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622

1975

ПЕРЕДМОВА

Коли на початку минулого року з'явився опублікований у „Благовіснику Верховного Архиепископа” текст прийнятої VI-им Архиепископським Синодом конституції про „Патріархальний Устрій Помісної (Particularis) Української Католицької Церкви”, всі ми нарешті відчули, що справа патріархального завершення нашої Церкви поступила значно вперед. Це був черговий логічний крок на шляху ствердження помісности та права на патріархальний устрій УКЦеркви.

Тому зрозуміло, що українське мирянство й окремі діячі прийняли цей документ з захопленням та надіями, що він усуне різні перешкоди й наблизить нас до бажаної мети — церковної самоуправности. Деякі органи української преси (на жаль, не всі!) прихильно коментували опубліковану конституцію (устав). Свідомий український католицький загал майже однодушно уважав, що тепер помісність і патріархальний устрій, маючи правно-інституційну основу в формі конституційного документу, будуть здійснюватися на всіх щаблях. Зокрема висувалася думка, що вирішальне слово тепер вже за нашою ієрархією, яка, прийнявши устав, зробила перший відважний крок на шляху до патріархату.

Серйозні завдання стоять і перед духовенством та мирянами. Але передумовою того, щоб і миряни включилися більш активно і свідомо в систематичну дію розбудови патріархального устрою в дусі прийнятого уставу, є ближче ознайомлення з основами та постановами цього конституційного акту. Потрібно, щоб українська католицька спільнота пізнала цей документ і вивчила його не лише загально, але й у подробицях, бо лише тоді вона краще зможе включитися в практичну розбудову патріархального устрою своєї Церкви, а коли треба, зможе гідно боронити його рації та засад.

Тому невдовзі після появи тексту уставу, за порадою багатьох активних осіб у патріархальному русі, автор приготував серію коментарів про конституцію УКЦеркви, і вони були оголошені в квітні-червні 1974 р. в формі десятих радіобесід на програмі нарафій св. Володимира і Ольги в Чикаго „Недільні дзвони”. Редакція „Церковного вісника” запропонувала друкувати їх серійно. Кілька з цих коментарів появилася друком, але через навалу ін-

шого актуального матеріалу вирішено припинити друкування, тим більше, що Братство св. Андрея запланувало видати всі ці коментарі окремою брошурою.

Так зродився плян видання цієї скромної праці, яка продовжує концепційно і програмово такі попередні праці автора: „Синод і посинодальна дійсність в Українській Католицькій Церкві” (Чикаго, 1970) та „Патріярхат і помісність в Українській Католицькій Церкві” (разом з д-р Ю. Пелехом; Торонто-Чикаго, 1970). Так само нав’язує ця брошура до ряду публіцистичних статей автора, поміщених з тієї самої проблематики в українській католицькій та загальній пресі на протязі останніх десятиох років. Ці писання віддзеркалюють якоюсь мірою еволюцію нашої церковно-патріярхальної думки, що її можна б схопити гаслом: „Від Синоду до Патріярхату!”

Пропонуючи Ви. Читачам оцю брошуру, автор свідомий, що це в жадному разі не оригінальна праця. Я радше скоментував, перевів аналізу, висунув деякі практичні спостереження й пропозиції до документу, який є твором інших авторів — комісії каноністів, наших Владик як колективного тіла. Зокрема цей устав щодо свого змісту й формулювання має на собі печать глибокого знання, досвіду та ерудиції нашого Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Автор і Видавництво Братства Св. Андрея Первозванного в Чикаго передають це видання нашій патріярхальній громаді з побажанням, щоб та громада озброїлася знанням церковної проблематики за прикладом наших колишніх славних братств з 16-17 ст. та щоб стала сіллю і дріжджами для здорового і сильного національно-релігійного організму в цілому нашому народі, щоб вона була носієм ідей відродження Помісної Української Церкви на рідних землях і в розсіянні.

В. М.

ЩО ТАКЕ КОНСТИТУЦІЯ (УСТАВ) ПОМІСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ?

Шостий Архиєпископський Синод Помісної Української Католицької Церкви, що відбувся в листопаді 1973 р., насамперед був оцінений суспільною думкою з того погляду, що він таки відбувся, бо не було певности, чи взагалі черговий Синод відбудеться. В різних оцінках Синоду менше бралися до уваги його конкретні висліди. А втім, один вислід є історичного значення — це схвалення конституції про патріарший устрій Помісної Української Католицької Церкви.

Про саму конституцію замало в нас говорять і пишуть, хоч тим часом був опублікований її текст у „Благовіснику” за 1972 р. (Цей випуск „Благовісника” появився вже після Шостого Синоду).

Справа з'ясування основного закону нашої Церкви видається нам актуальною ще й тому, що весною 1974 р. в Римі відбулася сесія Комісії для кодифікації східного канонічного права. Її праці мають певне відношення до того, що ми вважаємо конституцією УКЦеркви. Новий і доповнений східний кодекс буде заторкувати і справи цієї Церкви, а з другого боку, статус, що його бажає закріпити за собою наша Церква, повинен знайти віддзеркалення в опрацьованому кодексі східного права.

Тому вказано, щоб українська сторона присвятила більше уваги цьому питанню, а українська громада, зокрема католицьке мирянство, були ознайомлені з різними аспектами юридичного стану своєї Церкви.

Розпічемо з кількох загальних міркувань про правні основи нашої Церкви та про її конституцію.

Насамперед, що це таке конституція Церкви?

Подібно, як у випадку державної конституції, це основний закон про організацію Церкви, владу й норми діяння ієрархії, становище інших членів церковної спільноти, взаємини з іншими релігійними об'єднаннями та із світською владою. Як такі, конституційні закони підлягають змінам, мають свої відмінності у різних помісних Церквах, стають предметом дискусії і спорів. Вони, що-правда, у своїх засадах інспіруються еклезіологічним вченням Христової Церкви та спираються у більшій мірі, ніж світські конституції, на звичай і традицію.

З формального боку конституція якоїсь Церкви, наприклад, Католицької чи Православної, не становить одного документу. Це радше збір багатьох різних актів, законів і довго практикованих звичаїв. У випадку менших чи окремих національних Церков останніми часами були укладені окремі документи, що правлять за кон-

ституцію даної церковної спільноти. Укладення таких офіційних документів-конституцій вимагали практичні потреби даної Церкви, зокрема для пред'явлення їх світській владі. Загально відомо, що окремі церковні провінції чи й епархії мають свої конституції, укладені згідно з світським законодавством даної країни, водночас зберігаючи канонічні, тобто церковно-устроєві норми даної релігійної спільноти.

Після Другого Ватиканського Собору, у висліді якого, між іншим, вирішено скласти нові кодекси канонічного права, розпочалася праця також над основним законом (*lex fundamentalis*) Католицької Церкви. Це мала б бути своєрідна всеохоплююча конституція всієї Католицької Церкви, яка не виключатиме існування конституцій окремих помісних Церков чи обрядів у рамках Вселенської Церкви. Окрема комісія опрацювала була такий проект, і він був предметом розгляду Папського Синоду Єпископів у 1971 р. Тоді Синод відкинув цю схему на підставі попередньої критичної opinii різних чинників Католицької Церкви, уважаючи той проект незадовільним так з погляду сучасної еkleзіології (вчення про Церкву), як і теперішніх тенденцій щодо церковного управління. Переважила думка в дискусіях над проектом, що запропонований текст схеми „*Lex Ecclesiae Fundamentalis*” занадто вкорінений у минуле й віддзеркалює централізаційну ментальність Курії. Над текстом цієї схеми далі працюють комісії, і він знову буде обговорюватися на одному з найближчих Синодів, може, й на Вселенському Соборі.

Виникає питання, де ж тоді місце для нашої церковної конституції та де ми стоїмо з цією справою. Якщо наші Владики почали говорити про конституцію Помісної Української Католицької Церкви на своїх Синодах, то чи це означає, що досі такої конституції не було?

Немає жадного сумніву, що існували й діяли основні норми організації нашої Церкви у минулому й до останнього часу. Їх джерелами були артикули Берестейської Унії, що в основному стверджували передунійний статус нашої Церкви. Ці артикули доповнювалися пізнішими постановами помісних Соборів (Синодів) або й змінювалися практиками світської влади, що завжди мала значний вплив на становище нашої Церкви, а найбільше — інтервенціями Римського Престолу. Куріяльні органи поступово переймали верховну законодавчу, судову, а почасти й адміністративну владу над одиницями нашої Церкви. Київські, згодом Галицькі Митрополити як Первоієрархи цієї Церкви вкінці зберегли лише номінальну зверхню владу й обмежувалися адмініструванням своєї архієпархії.

Не місце тут вникати в причини, чому і як це сталося. Вистачить ствердити факт, що практичне зредукування самоуправного становища Української Помісної Церкви, з'єднаної з Римським

Престолом, не анулювало цього первісного помісного статусу. Не раз поновлювалися спроби його відновити й закріпити. Останньою в черзі таких спроб є і теперішній рух за Патріархат та заходи української ієрархії привернути нашій Церкві її гідне й так необхідне місце як однієї з помісних східних самоуправних церков у противагу до її дотеперішнього гібридного додатку до Латинської Церкви. Ці змагання українців-католиків останнього десятиріччя збіглися з подібними прагненнями інших східних католиків. Вони знайшли сильний відгомін на Другому Ватиканському Соборі і в **декреті про Східні Церкви**, що був проголошений перед десяти роками.

Саме цей декрет, як голос усіх Отців Собору, тобто верховного органу Католицької Церкви, і є основним законом теж для нашої Помісної Церкви. Його доповняє в тих місцях, де декрет не входить у подробиці, дотеперішній східний кодекс, зокрема моту пропрію "Клері Санктітаті". Очевидно, де є різниця між кодексом і декретом, переважає декрет як останній і вищий акт. Це треба з притиском ствердити, бо трапляються особи, що недоцінюють постанов декрету, наприклад, про патріархорівні права і владу Верховних Архієпископів над усіма членами даного обряду, а вважають, що дійсним є тільки східний кодекс, так нібито й не було Декрету про Східні Церкви.

Побіч декрету, джерелами теперішньої конституції УКЦеркви є теж окремі постанови, що попередили декрет або були видані у його виконанні. Між ними істотною для нас була постанова про те, що Київсько-Галицький Митрополит мав і має владу Первоієрарха в ранзі Верховного Архієпископа. Послідовно з цим також акти доконані самою українською ієрархією, головню постанови Архієпископських Синодів чи акти Верховного Архієпископа є дальшими джерелами і прецеденсами для нашого церковного конституційного права.

Зрозуміло, що при наявності різних джерел, часто суперечних і непослідовних практик, потреба єдиного авторитетного документу, що називається конституцією УКЦеркви, стає пекучою. Це вже було піднесене на IV Архієпископському Синоді, що розглядав засади випрацювання конституції, але такого документу ще не схвалив. Відомо, що й на П'ятому Синоді ці справи обговорювалися, а також нарада Владик в Австралії взимку 1973 р. цим займалася. Але щойно Шостий Синод, що відбувся в Римі від 18 до 24 листопада 1973, схвалив текст такої конституції. Щодо цього так сказано в комунікаті Шостого Синоду:

„В часі нарад, після дискусії, прийнято конституцію: „Патріархальний устрій Помісної Української Католицької Церкви”, оголошену в „Благовіснику” за 1972 рік, і рішено предложити її Святішому Отцеві”.

Ще раніше було опубліковано „Проект Конституції патріархату Української Церкви” в „Богословії” за 1970 р. На нього склалися головні принципи, подані в тринадцятьох пунктах, та історично-правні пояснення до них пера о. проф. Мелетія Войнара, ЧСВВ. З опублікованого прийнятого тексту конституції можна зорієнтуватися, що схвалена Синодом конституція базувалася на праці о. Войнара, визначного нашого каноніста.

Перед тим, поки перейти до обговорення окремих частин конституції, з'ясуємо ще одне теоретичне питання — про відношення **загального церковного права** до т. зв. **партикулярного** (часткового). Під першим розуміємо ті загальні норми, що стосуються всіх східних церков і що були чи ще будуть зафіксовані в спільному кодексі східного канонічного права. Вже було сказано, що сюди належить і Соборовий Декрет про Східні Церкви. Він визначає й саму кодифікацію цього загального права. Кодекс і декрет залишають місце для часткового церковного права окремої Церкви чи обряду. Це останнє доповнює або й відбігає від загального права в тих місцях, де традиція і сама природа речей дозволяє на відмінні норми. Таке партикулярне право існує чи повинно існувати у випадку кожної помісної Церкви, бо його саме життя вже витворило й кодекс лише санкціонує традицію. У нашому випадку часткові норми і звичаї Помісної Української Церкви доволі багаті, вони впливають з канонічного становища Київської Митрополії.

Схвалена конституція не є лише партикулярним правом; вона включає в себе також норми загального права. Вона є тим основним документом, що охоплює головні принципи, за якими має діяти і правити собою Українська Помісна Церква. Конституцію доповнюватиме так спільний східний кодекс, як і окремі норми й постанови, вироблені самою нашою Церквою в доповненні до конституції та згаданого кодексу.

ПОМІСНИЙ ХАРАКТЕР УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Текст обговорюваної нами конституції про патріарший устрій Помісної УКЦеркви визначає цю Церкву „як одну із східніх помісних Церков у злуці із Святим Апостольським Престолом Римським”.

Цей артикул стверджує, що в Католицькій Церкві є більше помісних Церков, що перебувають у злуці між собою і визнають зверхність Римського Архиєрея. Таким чином Католицька Церква є об'єднанням різних помісних Церков або, як її конституція називає за св. Ігнатієм Богоносцем, є „главою союзу і любови”.

Українська Церква належить обрядово до візантійської групи, найчисленнішої так серед з'єднаних східніх християн, як і серед нез'єднаних, тобто православних. Але і в цій групі вона становить окремий українсько-візантійський обряд, створений самобутньою київською традицією на слов'янсько-руській основі. Цей обряд, спільний для всіх тих східніх християн, які історично належали чи тяготіли до Києва, також називається греко-руським.

В певний історичний період до нього належали й нинішні московські землі, Білорусь та Закарпаття, разом із поселеннями із цих земель. Пізніші політичні умовини обкроміли територіяльну й духову суцільність цього обряду й церковної помісности. З утворенням окремої від Київської, Московської митрополії, згодом патріархату, відпали московські землі. Через втрату вірних католиків східнього обряду (за незначними винятками) відпала від Київської митрополії колись квітуча з'єднана Білорусь, відмежувалися угорські греко-католики, а в наші дні є намагання відірвати словацьку частину греко-католиків (пословачених українців) та емігрантів з Закарпаття в Америці.

Але одночасно були і є тенденції закріпити колишні впливи **Київської Церкви** чи її спадкоємця — Галицького престолу до всієї території і людей, які нав'язують до спадщини Київської Русі-України Володимира Великого як до свого релігійного джерела. Маємо на увазі уповноваження й опіку покійного Слуги Божого, митр. Андрея Шептицького над з'єднаними християнами Білорусі й Росії або ж такі самі повновласті й діяльність пізніше галицького митрополита Йосифа Сліпого.

Конституція бере до уваги історичний розвиток спадщини Київського християнства, а водночас обмежує помісність та патріарший устрій національно-культурним обширом України й українського народу. Українська Католицька Церква, для якої стверджується патріарший устрій, охоплює вірних українсько-візантійського (греко-руського) обряду насамперед на землях України (істо-

ричної й етнографічної), включаючи епархії Київської і Галицької митрополій, а також Закарпаття й Буковину, які тимчасово і юрисдикційно могли бути відірвані від них, але духово завжди були частинами тієї самої Церкви.

Крім **територіального критерія** (змодифікованого, що на Сході є нормальною практикою, залишаючи місце для інших обрядів). конституція, також згідно з традицією, а навіть і новішою практикою Апостольського Престолу, включає так само **персональний принцип**. Згідно з цим до Помісної Української Католицької Церкви належать усі вірні, предки яких від часу Берестейської й Ужгородської Унії емігрували до різних європейських країн, до обидвох Америк та на інші континенти — до Африки, Австралії й Азії. Якщо згадка в конституції про цей останній континент, то, між іншим, ті вірні українці-католики, що під примусом чи добровільно опинилися на широких просторах Середньої Азії, Сибіру чи Далекого Сходу, є частиною Української Церкви. Незавидна доля наших земляків сьогодні наочно вказує, що розпорошення нашої спільноти не є вже чисто академічним питанням, але твердою дійсністю. Наші засланці й поселенці в азійській частині СРСР не є під жадною іншою церковною владою й душпастирською опікою, як тільки українських католицьких Владик і священників, приналежних до Мовчазної Церкви.

У зв'язку з цим насувається питання приналежності трьох закарпатських епархій в Америці т. зв. візантійського (або рутенського) обряду до Української Католицької Церкви. Не зважаючи на спільне коріння і ту саму обрядову спадщину, знаємо, що через несприятливі історичні умовини ця церковна провінція відчужилася від свого пня. Її окремі речники намагаються підкреслювати свою незалежність від Української Католицької Церкви і творять фікцію американсько-візантійського обряду й Церкви. При цьому існує ще все таки бажання підкреслювати спільність із Греко-Католицькою Церквою на Закарпатті.

Оскільки мукачівська епархія є сьогодні суцільною частиною єдиного тіла Української Католицької Церкви, а такі прагнення й традиції ще доволі живі у прашівській епархії на Словащині, то можна сподіватися, що при корисніших умовинах на українських землях ця єдність і спільність із закарпатськими братами в Америці буде відновлена й закріплена. Для цього слушно залишає рами теперішньої конституція. Щоб це сталося і щоб тенденції до відчуження від матернього пня не поширилися й на інші українські епархії в Америці, ми повинні категорично відкинути фікцію американсько-візантійської Церкви. Цю фікцію нам підступно підсунув чужі та за неї хапаються деякі нерозумні свої відщепенці.

Віriamo, що прийде час, коли й закарпатські епархії в Америці повернуться в своє матерне лоно. Конституція правильно розв'язала цю справу, стверджуючи принцип, що всі нащадки емігрантів з

українських земель належать до Української Помісної Церкви. Зазначаючи, що ці вірні повинні мати „власну душпастирську опіку та свою власну ієрархію”, конституція іде далі, ніж тільки допускає персональний принцип. Вона приймає для Української Помісної Церкви принцип, що його вже давно для себе прийняла Західна Церква включно і на традиційно східних територіях: ця Церква діє там, і то повноцінно, де живуть її вірні.

У загальних визначеннях характеру Української Церкви сказано також, що вона є **частиною Вселенської Церкви** і як така визнає першість і головування Римського Архиєрея, наступника св. Петра, над всією Христовою Церквою. Однак ця зверхня влада не абсолютна й не виключно монархічна. Ясно, ця влада є особова, бо такими є еклезіологічні принципи у Христовій Церкві та основа нашої віри, але вона є також колегіяльна, що виявляється в Соборах і в єпископській владі. Конституція це підкреслює, вказуючи на єпископів і духовенство як переємців Апостольського Собору.

За Римським Архиєреєм визнається „повна і найвища влада над цілою Вселенською Церквою”. Однак це треба розуміти не йнакше, як визначену в британській конституції повноту влади короля. Практично ж її здійснення належить відповідним державним органам, при чому частини Британської Спільноти народів є фактично самостійні. Так само помісні Церкви в Католицькій Церкві є самоуправні, „в з’єднанні й підчиненні”, як було подано в коментарі о. М. Войнара, Вселенському Архиєреєві. Це „єднання й підчинення” виявляється в поминанні в східніх Літургіях Вселенського Архиєрея, Папу Римського.

Конституція постановляє, що „взаємовідносини між Апостольською Столицею та Українською Католицькою Церквою нормує детально загальне і часткове право”, включно й з цією конституцією в цілому ряді її дальших постанов.

ПАТРІАРХАЛЬНА СТРУКТУРА УКЦЕРКВИ

Під структурою Церкви розуміємо насамперед устрій — характер її проводу, окремих складових частин, їх взаємини між собою та відношення до верховної влади. Конституція виразно зазначає, що головою, тобто Первоієрархом Української Церкви є Патріарх чи вже визнаний патріархорівний Верховний Архієпископ. Він носить також традиційний титул Митрополита Київського і Галицького.

Звідсіля і мова про патріархальну структуру, бо, власне, Патріарх має верховну владу в помісній Церкві і здійснює її через патріарші установи. Застановімся найперше над Патріархом, центральною особою і верховним органом у структурі східньої помісної Церкви.

Конституція називає Патріарха „отцем (батьком) і головою” нашої Помісної Церкви (арт. 23). Це визначення прийняте згідно з традицією інших східніх Церков і підтвержене також у теперішньому кодексі „Клері санктитаті”. Визначення Первоієрарха як батька відбивається не лише в його титулі „Блаженніший Отець”, але і в концепції Церкви як великої родини послідовників і визнавців Христа, дітей Божих. Становище духовного батька є не лише символічним, але й реальним. Голові цієї великої родини християн, Патріархові, близькі різні справи його духовних дітей, його народу — релігійні й суспільні. Немає сумніву, що багатьом головам помісних Церков чи навіть єпархій і парафій гідно відповідало в минулому чи відповідає й сьогодні почесне звання „батька”.

У своєму коментарі про східніх патріархів о. д-р М. Войнар нагадує, що вони особливо в мусульманських країнах мають частину позацерковної влади, наприклад, щодо подружнього права, яке на Заході є частиною цивільного законодавства. Отець Войнар відмічає:

„Позиція українського Патріарха буде у великій мірі теж подібна до позиції згаданих патріархів Близького Сходу, де він буде мусіти ставати в проводі і в багатьох нестисло церковних справах своїх вірних, українського народу”. („Богословія”, рік 1970, стор. 13).

Йтиметься тут напевно не стільки про судову владу чи цивільне законодавство, скільки про загальну суспільну позицію патріарха як „батька” і найвищого морального авторитета для нації.

У титулі українського патріарха має бути: „Київський і Галицький Патріарх” (подібно до титулювання Митрополита України). Виправдання такого титулу знаходимо в тисячолітній традиції християнства в Русі-Україні з митрополитим осідком в Києві. Ця київська традиція християнського престольного міста є значно ста-

ріша, ніж московська, за якою досить давно визнано патріярший статус. Присвоєння в нинішній час цього титулу Первоієрархові Помісної Української Католицької Церкви ніяк не виключає права й важливости такого титулу і для голови Української Православної Церкви. Окремі патріярші столиці дали титул одночасно кільком патріярхам — з'єднаним і православним, наприклад, антиохійський, олександрійський чи, навіть, і римо-католицький (єрусалимський) патріярхати.

Вживання титулу Київського Патріярха ніяк не звужує його влади й визнання лише до території колишньої чи теперішньої Київської Митрополії. Київський патріярший престіл може мати філіяльні Церкви й поза своєю історичною територією, де живуть і діють члени чи нащадки українських християн-католиків. Подібно є й з іншими східними патріярхатами (принаймні в принципі!). На такій же основі діє і Римська (латинська) Церква, поширена дослівно на всю земну кулю під проводом і владою патріярха Заходу, єпископа Риму. Про це позатериторіальне поширення патріярхату конституція говорить так:

„Йому (тобто Патріярхові) підлягають юрисдикційно всі митрополити, архиєпископи та єпископи як у межах України, так і поза нею, тобто по всіх країнах українського поселення” (арт. 9).

При цьому в конституції зазначено також, що титул за первопрестольним городом не обов'язково означає, що патріярх мусить перебувати в Києві чи Галичі (або у Львові). Дехто з противників ідеї українського патріярхату так і мудрує, що сьогодні не можна встановлювати українського Київсько-Галицького Патріярхату, бо патріярх не може засідати на українській території і в своїх традиційних престольних осідках.

В історії було не винятком, а радше частим явищем, що голови Церков (Папи, Патріярхи, Митрополити) довго перебували поза своїми осідками. Наприклад, київські митрополити після упадку Києва як політичного центру перебували на півночі, у Московщині, а київські уніятські митрополити в 18 і 19 ст. — в різних монастирях Волині й Білоруси. Але вони не переставали носити титул „Київських митрополитів”. Український Верховний Архиєпископ Львівський і Митрополит Галицький (тобто Галича, а не Галичини!) вже майже тридцять років перебуває поза своїм престольним городом, але тих титулів ніхто йому не може відібрати.

Так само може бути визнаний Київський і Галицький Патріярхат з тимчасовим осідком патріярха поза цими старовинними осідками. Конституція про це говорить так:

„Під сучасну хвилину таким осідком є старинна церква Пресвятої Богородиці Жировицької і свв. Мучеників Сергія і Вакха в Римі” (арт. 12).

Патріярха обирає Помісний Собор, скликаний з тією метою — він і називається виборчим Собором. Голосування відбувається таємно і для дійсного вибору потрібно $\frac{2}{3}$ голосів присутніх Владик. Вибраний Патріярх має скласти присягу вірності перед Собором та визнання віри; рівночасно пересилає Вселенському Архирееві „заяву вірності, любови й послуху та просить Апостольського Благословення”. Конституція про це питання говорить лише загально, залишаючи нормування окремих справ помісному церковному праву.

Але один факт впливає виразно з конституції та з діючого тепер східнього права „Клері санктитаті”: Патріярха не призначає, ні не потверджує Папа Римський; його вибирає сама помісна Церква на своїм помісним Соборі. Папу лише повідомляють про правний вибір та прохають про „церковне єднання”. Таке повідомлення має бути вислане від виборчого Собору. Також, за звичаєм на Сході, повідомляють про вибір інших голів помісних східніх Церков. Ті самі норми стосуються до вибору Верховного Архiepіскопа.

Управління всією Помісною Церквою виконує Патріярх сам та за допомогою Постійного Синоду й інших патріярших установ, зберігаючи церковне право та здійснюючи постанови Помісних Соборів.

ВЛАДА ПАТРІЯРХА

Хоч це питання є центральне в патріяршому устрої нашої Церкви, то конституція говорить про ці справи лише загально, залишаючи дійсними всі ті постанови, що існують у спільному східньому праві, тобто в кодексі „Клері санктітаті” та, особливо, в Соборовому Декреті про Східні Церкви. Коментатор проекту конституції, о. проф. М. Войнар, додає, що, крім цих прав і привілеїв, які випливають із спільного права, до Патріярха Помісної Української Католицької Церкви належать специфічні права та привілеї Київських і Галицьких Митрополитів, стверджені нашою власною традицією. Вони в дечому можуть різнитися від влади інших східніх патріярхів. На цю тему писали й досліджували специфічний статус Київських і Галицьких митрополитів о. Д. Блажейовський, о. П. Лозовий, ЧСВВ, о. І. Патрило ЧСВВ, о. Є. Химій ЧСВВ, о. Е. Камінський. Зокрема цінною підсумовуючою працею з багатим порівняльним матеріалом є книга д-ра Йоганна Мадея французькою мовою п. з. „Український Патріярхат — за вдосконалення теперішнього правового статусу” (Рим, 1971).

Конституція, як вже згадано, так визначає владу Патріярха в арт. 10:

„Патріярх, згл. Верховний Архиепископ, разом із Помісним Собором всіх єпископів несе відповідальність за дочасне й вічне благо цілої Української Католицької Церкви як перед Богом, так і перед Вселенським Архиепископом і цілою Вселенською Христовою Церквою”.

Цю основну конституційну постанову про верховну патріяршу владу в Українській Церкві доповнює — знов же загально — артикул 15, стверджуючи:

„Управління цілою Помісною Українською Католицькою Церквою виконує Патріярх, згл. Верховний Архиепископ при допомозі Постійного Синоду як дорадчого і виконавчого органу Патріярха, згл. Верховного Архиепископа згідно з приписами церковного права, як теж з рішеннями Помісних Соборів усіх ієрархів Української Католицької Церкви, який він скликає періодично та відповідно до потреб”.

Поза цим загальним ствердженням, у конституції згадуються окремі права Патріярха у зв'язку з іншими установами та ієрархічною побудовою й укладом нашої Церкви. І так, уже було сказано, що Патріярхові підлягають усі українські католицькі митрополії, єпархії та єпископи в Україні й поза її межами (арт. 9). Патріярх є членом і головою Постійного Синоду Єпископів та призначає сам одного з членів, а також вибирає свого заступника, Протосинкела, що є також членом Постійного Синоду (арт. 16).

З дальших прав і привілеїв, приналежних до Патріярха, конституція окремо відмічає такі:

Вибраного Митрополита Помісним Собором всієї Церкви хіротонізує Патріярх, а, якщо вибраний уже має єпископські свячення, то Патріярх вводить його на митрополичий престіл (арт. 18). Вибраних Собором єпископів Патріярх затверджує і має право сам висвячувати або доручає це перевести Митрополитові даної провінції (арт. 24 і 26). Патріярхові допомагають у виконванні патріяршої влади та митрополичої влади в його власній митрополії єпископи-помічники, що їх так само вибирає Помісний Собор усієї Церкви, а Патріярх затверджує (арт. 30).

Крім правлячих єпископів установлених епархій, Патріярхові підлягають патріярші екзархи. Цей титул церковного адміністратора відповідає теперішнім апостольським екзархам. У Помісній Українській Церкві, що має управлятися на патріяршому устрої, не повинно бути апостольських (тобто папських) екзархів, лише патріярші. Теперішній стан у нашій Церкві ілюструє далекойдуче втручання Римської Курії в управління Українською Церквою.

Згідно з цією процедурою вибору членів ієрархії і затвердження їх Патріярхом, усі ієрархи підпорядковані патріяршій владі та зобов'язані звітувати про свою діяльність.

До верховної влади Патріярха належить у дальшому скликання й головування на парадах Постійного Синоду та Помісних Соборів. Одночасно постанови й рішення Синодів та Соборів для своєї правосильности потребують затвердження Патріярха. Це ніяк не означає, що рішення Синодів можуть бути довільно уневажені, а радше, що за Патріярхом залишається у важливих справах і випадках право вета, яким, до речі, користуються навіть президенти в республіках.

Конституція дає право Патріярхові вийняти з-під юрисдикції місцевих ієрархів монаші спільноти та підпорядкувати їх виключно собі. Влада Патріярха здійснюється над вірними-мирянами через єпископів і священників. Однак організування мирян у церковних братствах, затвердження їх статутів, наділення їх окремими правами і привілеями може здійснюватися також Патріярхом, очевидно, в порозумінні з місцевим ієрархом. Це ніщо інше, як відоме на Сході і в нас у давнину право ставропігії, про що мова буде ще пізніше.

Перелічені тут права Патріярха виразно згадуються в самому конституційному документі. Вони становлять скелет його влади. Детальні права і привілеї, а також обов'язки перед Апостольським Престолом і перед власними ієрархами, зібраними на Синоді й Соборах, а в тому й обов'язки перед всією Помісною Церквою як такою, містяться в загальному східньому праві.

ПРАВА ТА ПРИВІЛЕЇ ПАТРІАРХА

Тут з'ясуємо ті специфічні й детальні права, обов'язки та привілеї українського Патріярха, що зафіксовані в діючому східньому праві та є спільні всім східнім патріярхам. Користуємося при цьому коментарем та інтерпретацією до проекту конституції патріярхату УКЦеркви пера о. проф. М. Войнара, що був поміщений у „Богословії” за 1970 р.

Насамперед слід ствердити, що частину своєї влади Патріярх здійснює разом із Помісним Собором або Постійним Синодом. Інші прерогативи він здійснює сам, бо вони належать до нього особисто. Очевидно, завжди за ним залишається можливість консультиватися з Постійним Синодом, а також з іншими органами чи членами Патріяршої Курії. Отож, з черги обговоримо ті права, що їх Патріярх може здійснювати сам. До них належать і ті, щодо яких він звертається по опінію й поради до Постійного Синоду.

Перелічені детально в моту пропрію „Клері санктитаті” права можна б для проглядности розподілити на певні групи. Ось прерогативи Патріярха, якими він бере участь в законодатному процесі Церкви:

Патріярх оголошує для свого патріярхату постанови й розпорядження Апостольської Столиці, дійсні для цілої Католинької Церкви. Так само він видає власні акти, тобто розпорядження, інструкції, доручення єпископам і духовенству, а також оголошує постанови Синодів і Помісних Соборів і дає до них свої вияснення й уточнення, як їх здійснювати. Це право Первоієрарха нагадує нам функції голови держави, що затверджує й оголошує законодатні акти, хоч сам не є їх єдиним законодавцем.

Правами, які, з одного боку, зв'язані із законодавством у Церкві, а з другого — мають характер виконавчої влади є скликування Синодів та Помісних Соборів і головування на них. Патріярх може також доручити скликання регіональних єпископських конференцій (мабуть, краще і їх називати сѡборами). Він устанавляє єпархії, церковні провінції — митрополії, касує їх чи змінює межі, а також оголошує їх обсаду. Але ці дії Патріярх виконує разом із Постійним Синодом. Надавання ставропігіяльного (самоуправного) статусу церковним інституціям належить до дальших установчих прерогатив Патріярха. Наприклад, львівське Успенське Братство одержало свою ставропігію, тобто було безпосередньо підпорядковане патріяршій юрисдикції в 1586 р. волею константинопільського Патріярха. Подібно й сьогодні східні католицькі патріярхи можуть виїняти окремі інституції з-під юрисдикції місцевого ієрарха.

Цікаво, що наприклад, потрібно дозволу Патріярха для ство-

рення парафії того самого обряду, якщо її члени вживають відмінної від загальноприйнятої літургичної мови. Практично в нас це означає, що впровадження іншої, як наявна українська літургична мова в її церковнослов'янському чи народному варіанті, потребує затвердження Патріярха. Цілком послідовно з цим прийнято постанову ще на IV Архиєпископському Синоді УКЦеркви в 1969 р., що її Первоієрарх затверджує переклади літургичних текстів на інші мови та визначає умови їх уживання в Літургії.

Патріярх також користується правами **персональної юрисдикції** над священиками, вийнятими з-під юрисдикції місцевих єпископів, що перебувають поза патріярхатом. Він також, як це було вже згадано, користується у своїй митрополії всіма правами митрополита чи правлячого єпископа.

Два чергові права Патріярха мають значення для його становища як **Голови і репрезентанта Помісної Церкви назовні**. Патріярх репрезентує її перед Вселенським Архиєреєм, Святішим Отцем. З ним контактується безпосередньо або через свого апокрисарія в Римі, якого сам іменує. Це означає, що куріяльні органи Апостольської Столиці не можуть спілкувати прямо і понад голову Патріярха з ієрархами й одиницями Української Церкви.

Рівночасно Патріярх репрезентує свою Церкву перед світською державною владою. В разі потреби з нею укладає угоди, подібні до конкордатів Святої Столиці. Для цього потрібно також згоди Постійного Синоду, бо це доволі складна справа і стосується кількох єпархій, а то й митрополій. В умовинах розсіяння вірних Української Католицької Церкви такі угоди напевно входитимуть у загальний плян взаємин всієї Католицької Церкви з даною державою. Саме тут є і властиве місце співпраці та координації, а навіть побажаної опіки з боку Апостольського Престолу над меншими Церквами-посестрами.

Подано ще кілька **адміністративно-господарських прерогатив**, що належать до Патріярха. Крім самозрозумілого права розпоряджатися патріяршим майном і власністю через свого економа, Патріярх має право катедратика та накладання інших фінансових зобов'язань на підлеглі йому одиниці. На випадок занедбання господарських справ у якійсь митрополії чи єпархії Патріярх має право в порозумінні з Синодом призначати там економа.

Основна частина його прав належить до душпастирської та літургичної діянок. Сюди належать візитвання єпархій, визначування свят, постів у надзвичайних випадках і звільнення від них, надавання привілею проповідників та ісповідників для цілої патріярхії, видавання літургійних книг і зберігання в найширшому розумінні дисципліни серед духовенства. Патріярх має бути поминаний під час богослужень у всіх церквах патріярхії.

Окремо згадаємо **судову й судово-дисциплінарну владу** Патріярха. Сюди належать такі права: право диспензи у випадку де-

яких подружніх труднощів, а також санування (узаконення) подружжя, яке не є важливим з браку приписаної форми. Патріяршої згоди потрібно до судового позову деякими духовними особами. Так само духовні особи, що готуються прийняти політичні пости з вибору чи з номінації, повинні мати згоду Патріярха. Патріярх звільняє від цензур (заборони) та певних кар, якщо справа ще не є в судовому розгляді та не зарезервована Апостольській Столиці, а також звільняє від правної неслави чи позбавлення правоздатності у деяких випадках (наприклад, голосувати чи бути вибраним у церковних зібраннях).

Крім того, Патріярх зі своїм Синодом становить вищу судову інстанцію для цілого патріярхату. Так само Патріярх призначає членів регіональних церковних судів.

Врешті згадаємо певні **привілеї Патріярха**, які йому належать не так з погляду влади, як гідности Первоіерарха та вищого достойника в Католицькій Церкві взагалі. Наприклад, він може всюди проповідувати, сповідати східних вірних, уділювати благословення з відпустами, всюди носити свої інсигнії, призначувати делегатів і прокураторів (наприклад, при дворах інших патріярхів), давати відзначення й титули, бути членом Вселенського Собору й Папського Синоду, а в ієрархії має першість перед римськими кардиналами та латинськими примасами. У процесях його супроводжає патріярший хрест, він має привілей благословляти миро й антимінси або такий привілей уділювати своїм єпископам.

Деякі права, як слушно зауважує о. Войнар, треба розуміти одночасно як **обов'язок**, наприклад, візитації в патріярхаті принаймні раз на десять років, дбання за чистоту віри, збереження обряду й дисципліни, скликування Синодів і Соборів тощо.

Зрозуміло, що східні Патріярхи, в тому і Київсько-Галицький, мають також **обов'язки перед Вселенською Церквою** та Вселенським Архиереєм, Папою Римським. Ними є єдність віри та єднання в любові й підлеглості. Лише сам Вселенський Архиерей може здійснювати суд над Патріярхом.

УСТАНОВИ ПАТРІАРШОГО УПРАВЛІННЯ

Було вже сказано, що деякі права Патріярхові належать особисто, а інші він здійснює разом із Постійним Синодом. Про цей Синод, як також про інші органи патріяршого управління слід тепер розповісти.

Установи й особи, що допомагають Патріярхові в управлінні, відомі під загальною назвою **Патріярша Курія**. До неї належить кілька окремих установ та урядів. Конституція згадує насамперед **протосинкела**, який є заступником Патріярха (арт. 16). Його вибирає Патріярх з-поміж членів Постійного Синоду. Про цей уряд в конституції сказано таке:

„Протосинкел буде виконувати назовні поручення Патріярха, згідно Верховного Архиепископа”.

На випадок смерті Патріярха він перебирає тимчасове управління патріярхією та скликає виборчий Помісний Собор, проводить ним аж до законного вибору нового Патріярха і йому передає діловодство патріярхії (арт. 16).

Конституція Помісної Української Католицької Церкви ще передбачає окрему функцію для протосинкела: він є канцлером Українського Католицького Університету в Римі.

Центральним органом патріяршого управління є **Постійний Синод** (відомий також під грецькою назвою „синадос ендемуза”), що його конституція визначає як „дорадчий і виконний орган” (арт. 15). Той же артикул говорить, що Патріярх здійснює управління всією Помісною Церквою „при допомозі” цього Синоду, який скликається періодично та відповідно до потреби.

Склад Постійного Синоду, згідно з 36 арт. конституції, такий: до нього входить з уряду сам Патріярх, що в ньому і головує; його протосинкел (звичайно єпископ, хоч теоретично міг би бути ним і священник), правлячі митрополити та два єпископи, один з них призначений Патріярхом, а другий вибраний Помісним Собором. Конституція установляє кількість членів Синоду до шістьох, а їх мандат триває п'ять років. Проект конституції з коментарями о. Войнара в „Богословії” свого часу передбачав, крім Патріярха, лише чотирьох членів Постійного Синоду, в тому числі мали бути два найстарші за свяченням єпископи та два вибрані, як повище. Цей проект не згадував про протосинкела як члена Постійного Синоду.

Теперішній стан і статус нашого Постійного Синоду, вибраного П'ятим Архиепископським Синодом в листопаді 1971 р., віддзеркалює проміжне становище між тим, що було з'ясоване в проекті, та тим, що приписує конституція. У Синоді були в 1974 р. членами два найстарші за свяченням ієрархи — Архиеп. Іван Бучко і Митр.

Амврозій Сенишин, вибраний Синодом єп. Андрій Сапеляк та призначений тоді Верховним Архиепископом Митр. Максим Германюк. Згодом Вєрховний Архиепископ призначив ще єп. Івана Прашка членом Синоду з функцією секретаря. Таким чином, тепер є шість членів нашого Постійного Синоду, в тому обидва правлячі митрополити, обраний Архиепископським Синодом єпископ та один єпископ, додатково призначений Верховним Архиепископом. Кир Іван Бучко був найстаршим за свяченням архиєреєм в Синоді. Наш Синод покищо не має в своєму складі протосинкела. Він також до цього часу не збирається систематично, як це передбачає конституція.*)

Щодо компетенцій Постійного Синоду, то вони в конституції визначені лише загально. Проте діюче східне право і традиція подають кілька конкретних прерогатив цього тіла. Насамперед, є **справи, щодо яких потрібна згода Постійного Синоду**: надання деяких церковних урядів, творення єпархій, зміна їх границь і персональні зміни (приймання єпископських зречень, переміщення тощо), творення екзархатів і под. Сюди належать також справи взаємин із світською владою, встановлення ставропігії, творення монастирів на патріярших правах, призначування суддів й інших урядовців патріяршого суду та економа.

Другу групу становлять такі справи, в яких **Патріярх має вислухати опінії Постійного Синоду**: призначення апокрисарія при Апостольському Престолі, найменування канцлера й консулторів, а також екзархів. Має бути вислухана думка Синоду при затвердженні типікона патріяршого монастиря чи статутів ставропігійальних установ.

Врешті Постійний Синод має судові компетенції у надзвичайних справах, що не підлягають патріяршому судові, наприклад, в деяких спеціальних спорах між єпископами й єпархіями.

Свої адміністративні функції Патріярх виконує через **патріяршу канцелярію** — головну адміністративну установу патріярхії. Її очолює **канцлер**, а йому допомагають, віцеканцлер, нотар, пронотарі, консултори та інші працівники.

Консултори — це священники, призначені Патріярхом за згодою Постійного Синоду, що досліджують деякі важливі питання й дораджують Курії та Постійному Синодові в канонічних, маєткових чи інших складних питаннях.

Важливим урядом у Курії є **патріярший економ**, що завідує майном і господарством цілого патріярхату, але не патріяршої

*) В червні 1972 р. на сесії Постійного Синоду брав участь бл. пам. єп. Луцький Василь Величковський, як „представник Церкви в Україні”. Місце померлого в 1974 р. Кир Івана Бучка в Синоді ще ніким не заступлено.

епархії де є окремий економ. (У виняткових випадках, за згодою Синоду, ці функції можуть бути поєднані). Економ діє під наглядом Патріярха та Постійного Синоду, який у свою чергу також проводить контроль господарської адміністрації.

Ще іншою установою при патріярхії є **архів**. Головою його є канцлер, але він має окремих працівників.

При Патріярхії існує звичайно **Літургічна комісія**, завданням якої є провірювати літургійні книги та дбати про їх видання. Праці комісії ведуться під наглядом Патріярха, бо саме йому належить право й обов'язок дбати про плекання Богочитання й Богослужень. Досі діюча українська Міжепархіяльна Літургічна Комісія, що займається зокрема перекладами літургічних текстів на живу українську мову, властиво, і є такою патріяршою Літургічною Комісією.

Окремо слід згадати **патріярший суд**, що може розглядати певні важливі справи в першій інстанції. Такими є, наприклад, справи в яких сторонами є епархіяльні єпископи чи фізичні і правні особи, підпорядковані Патріярхові, та ним призначені урядовці. У другій, тобто апеляційній інстанції, патріярший суд розглядає відклики від митрополичих, регіональних та епархіяльних судів, монаших спільнот та ставропігіяльних установ. Від патріяршого суду можна деколи (коли він не діє як остання інстанція) відкликатися до Апостольської Столиці або до спеціального ад хок поліканого Патріярхом трибуналу.

Для повноти картини куріяльних органів треба ще згадати т. зв. **патріярших придворних єпископів**. Конституція говорить лише загально про єпископів-помічників при Патріярхові. Вони входять до складу Курії, але можуть мати й конкретніші завдання в уже згаданих органах та установах. За існуючим східним правом Патріярх може мати кількох таких єпископів (до трьох). Вони мають допомагати у виконванні деяких функцій та служити порадю в адмініструванні патріярхією, а також при призначуванні на деякі пости. Тому що конституція цілком ясно визначає прерогативи протосинкела (який нормально має бути єпископом, отже, одним із придворних єпископів) заступати Патріярха і в разі його смерті подбати про упорядкований процес переходу влади до наслідника, у нашому випадку відпадає постанова загального східного права про те, що ці функції заступства виконує найстарший єпископськими свяченнями придворний єпископ.

Цим оглядом згаданих установ вичерпуються ті органи й інституції Патріяршої курії, що їх передбачає конституція. Звичайно, їх може бути більше, наприклад, центральна духовна школа, видавництво тощо.

Як ми бачили, за винятком деяких установ, вже сьогодні доволі Блаженнішого Отця Йосифа існують в зародку патріярші установи УКЦеркви.

СИНОДАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

Кажучи, що синодальний устрій властивий східнім Церквам, а тим самим і нашій Українській Церкві, тим висловлюється основну еkleзіологічну правду, що впливає з первопочатків існування Христової Церкви. Ця правда зводиться до того, що Христова Церква має свого видимого голову в особі Вселенського Архидіакона, наслідника св. Петра, а помісні Церкви — в особах своїх патріархів. Та все таки їх влада здійснюється разом з єпископами через спільні синоди й собори, прототипом яких був перший апостольський збір на Зшестя Святого Духа.

Цей з різних історичних причин на Заході відсунений принцип знов підніс Другий Ватиканський Собор, що справедливо заговорив про форму колегіального правління в Церкві. Виявом такого збірного голосу єпископату у правлінні Церквою був і сам Собор, а також покликаний згодом Палський Синод Єпископів, що правда, лише з дорадчим голосом.

Східні Церкви зберегли цю форму церковного управління до сьогодні, хоч на протязі століть вона зазнала багатьох обмежень чи то під впливом латинської Церкви, чи то в наслідок політичного тиску з боку політичної влади. Другий Ватиканський Собор підтвердив у Декреті про Східні Церкви, що вони „мають управлятися згідно з власними правилами, бо ці правила мають за собою шановану давнину”. Цілком ясно, що сюди входить і пошанування колегіального принципу управління, бо патріарший уряд існував лише як вислів синодального устрою в Церкві. Це означає, що патріарх ніколи не був чимсь в роді абсолютного монарха, лише діяв збірно з своїм єпископатом та з іншими речниками ієрархії через синоди та собори.

Декрет, маючи загальний характер, не говорить окремо про синоди, але у вступі виразно залишає „дбайливість східніх синодів, як також Апостольського Престолу” визначити потрібне законодавство й розроблення устрою та основ самоуправління цих Церков. Це, без сумніву, стосується й Української Помісної Церкви, що наші Владика правильно зрозуміли та оголосили в своєму збірному посланні вже 13 грудня 1965 р.:

„Тому форма колегіального правління, приписана цим Собором, що її мають придержуватися наші українські Владика, є формою патріархального устрою Сходу під проводом Верховного Архидіакона Української Католицької Церкви, потверженого Апостольським Престолом 23 грудня 1963 р.” („Благовісник Верховного Архидіакона...”, рік II, кн. I, стор. 7).

Цілком послідовно з цим, не зважаючи на ряд труднощів, збір усього нашого єпископату у вересні-жовтні 1969 р. в Римі оголосив себе Синодом, себто колегіальним правлячим тілом нашої Церкви, а також назвав синодами три попередні наради наших Владик під проводом Верховного Архієпископа. Вже четвертий Архієпископський Синод став своєрідним законодавчим органом, бо прийняв постанови засадничого характеру. По цій лінії пішов і п'ятий Синод, який мав уже і виборчий характер, бо вибрав із свого складу Постійний Синод. Ще більше ствердилися законодавчі компетенції шостого Синоду в листопаді 1973 р., коли він ухвалив конституцію про патріарший устрій Помісної Української Церкви, що її саме й розглядаємо.

Конституція стверджує принцип синодального управління в нашій Церкві, коли часто повторює формулу „Патріарх разом із **Помісним Собором всіх єпископів**” здійснює такі чи інші прерогативи. Але найвиразніше звучить ця засада колегіального управління, коли мова про те, що „Патріарх разом із своїм Помісним Собором несе відповідальність за дочасне й вічне добро цілої Української Католицької Церкви” (арт. 10).

Конституція передбачає одну спеціальну установу виконавчого й дорадчого характеру. Нею є **Постійний Синод**, про що була мова раніше. Крім того, є в конституції окрема мова про Помісний Собор. Його склад і функції менш-більш відповідають дотеперішньому Архієпископському Синодові. В конституції сказано про це так:

„Помісний Собор Єпископів є виявом спільного правління Українською Католицькою Церквою і відповідає, як древнім традиціям східних Церков, так і постановам Вселенських Соборів, особливо II Ватиканського, що оновив традиції християнського Сходу. Його повинен скликати Патріарх, згл. Верховний Архієпископ, щороку, якщо можливо. Кожна постанова, яка рішена більшістю голосів, мусить бути для важності потверджена Патріархом” (арт. 34).

Хоч конституція дуже обмежено обговорює ці справи, залишаючи детальне розроблення норм і процедуральних прерогатив майбутнім конституційним законам, то вже з цього можна ствердити, що тут ідеться про Помісний Синод єпископів, орган, що збирається частіше й більш періодично. З того, що сказано в інших артикулах, видно, що Помісний Синод єпископів може засідати в двоякому характері — як законодавчий та як виборчий орган. Звідси також назви, вживані в східньому праві: собор нарад і виборчий собор. Очевидно, що обидві функції можуть бути здійснювані на тому самому зборі.

До функцій Помісного Собору Єпископів належить: вибір Патріарха, або Верховного Архієпископа, вибір митрополитів, єпис-

копів, звільнення й перенесення єпископів з одної єпархії до другої. Собор може розглядати всі інші справи законодатного характеру та виносити щодо них постанови, які інакше повірені Патріярхові чи Постійному Синодові або їм разом. Рішення Собору набувають важности закону, коли вони законно прийняті та оголошені Патріярхом.

Конституція передбачає ще інший тип Собору, називаючи його раз Патріяршим, а іншим разом Помісним Собором. Йдеться тут, згідно з конституцією, не про виборчий, а радше надзвичайної ваги **законодатний Помісний Собор Церкви**, який збирається що п'ять років. Різниця між цим Собором і попереднім полягає в тому, що в цьому соборі беруть участь, крім єпископів, також головні настоятелі монаших чинів (чоловічих і жіночих!), протопресвітери, представники духовенства, „назначені і вибрані ієрархією, по одному представникові мирян від кожної митрополії і від трьох екзархатів, та ще трьох представників мирян” (арт. 35).

Ця постанова не говорить ясно, кого із священників та мирян призначає ієрархія, а кого вибирають, і хто вибирає. Можна догадуватися, що частина священників може бути речниками самого духовенства (тобто вибрані організацією священників), а миряни — делеговані Радою Мирян. В цьому ж артикулі сказано, що цей Помісний Собор обговорює й вирішує важніші церковні справи, запропоновані парафіями й затверджені єпископом. Цей пункт спонукує гадати, що перед такими соборами відбуваються передсоборові наради чи то по парафіях, чи в єпархіях і митрополіях. Очевидно, що ця постанова потребує уточнення, як, зрештою, і цілий інститут Помісного Собору, спосіб його скликання, склад і процедура проведення, а головню обсяг компетенцій повинні б бути ближче розпрацьовані помісним правом Української Церкви. Для цього, звичайно, існує багатий історичний матеріал, а також досвід подібних інституцій в інших Церквах.

Конституція згадує ще про **надзвичайні Помісні Собори** „для вирішення дуже важних і далекосяглих церковних справ, як доктринального богословського, так і обрядового й канонічного порядку” (арт. 36). Його склад меншбільш подібний, як і звичайного Помісного Собору, з тією різницею, що конституція вимагає солідної підготовки проблематики і проектів постанов та декретів у працях підготовчих комісій. Такий собор, мабуть, був би нашим відповідником Вселенського Собору всієї Католицької Церкви.

Можна б догадуватися, що о. протопресвітер Іван Гриньох, пишучи нещодавно про потребу скликання Помісного Собору Української Церкви, мав на увазі саме такий установчий орган, що й мав би розв'язати всі актуальні устроєві, обрядові, літургічні та церковно-політичні питання на нинішньому етапі життя й розвитку нашої Церкви.

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ І УПРАВЛІННЯ СКЛАДОВИМИ ЧАСТИНАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Попередньо були представлені верховна влада й органи управління нашої Церкви, як їх приписує конституція. З черги перейдемо до обговорення тих церковних одиниць, на які поділена Українська Церква, та з'ясуємо інституції ієрархічного управління цих одиниць, а також взаємовідносини між ними.

Натяки на територіальний поділ нашої Церкви знаходимо вже в арт. 3., де визначається обсяг дії й існування Української Церкви на її матерній території та поза нею — коротко, всюди там, де є постійні поселення вірних нашої Церкви. Тут мова про єпархії й області Київської та Галицької митрополій, а також про українські католицькі церковні одиниці на всіх інших континентах. Подібну думку висловлює й арт. 9, що визначає підлеглість Патріархові всіх митрополитів, архієпископів та єпископів у межах України та поза нею.

Точніше про територіальну структуру Помісної Української Католицької Церкви говорять артикули від 17 до 34. Згідно з ними, наша Церква складається з:

- а) митрополій,
- б) єпархій, очолених єпископами або архієпископами,
- в) патріярших екзархій,
- г) парафій, місійних станиць, церковних дворів, монаших обителей тощо; парафії можуть творити в рамках єпархій чи екзархій більші округи, протопресвітерати й деканати.

У Помісній Українській Католицькій Церкві сьогодні є чотири **митрополії**: Київська і Галицька в Україні, Філядельфійська в Америці та Вінніпезька й усієї Канади. П'ята митрополія в Америці, призначена для українців родом із Закарпаття, т. зв. візантійського обряду з осідком у Мунгалі б. Пітсбургу, в силу різних обставин, не перебуває сьогодні в діловій єдності та в ієрархічному підпорядкуванню Патріярхові УКЦеркви. Щождо двох митрополій в Україні, то від часу насильної ліквідації Української Католицької Церкви (Уніятської) в підросійській Україні в 1839 р. Київська митрополія не була обсаджена; титул і її духовна спадщина перейшли на відновлену Галицьку митрополію. Митрополит Галицький сьогодні носить також титул Київського Митрополита. За нормальних умовин, Київська з'єднана митрополія могла б бути легко відновлена, тим більше, що, очевидно, очолювати цю митрополію мав би Патріярх.

Утворення нових митрополій чи то на українських землях, чи

поза ними, де діє кілька епархій і де для цього виникає потреба, залишається відкритим, і це право належить Помісному Соборові.

Митрополію очолює Митрополит, якого вибирає виборчий Помісний Собор Єпископів. Вибраного Митрополита хіротонізує Патріярх, а якщо він уже має єпископський сан, Патріярх його вводить на митрополичий престіл. Митрополит має право відвідувати підлеглі йому епархії, опікуватися ними в рамках конституції і права та звітувати про їх стан перед Патріярхією. Єпископи та священники мають обов'язок поминати Митрополита в богослуженнях зараз по Вселенському Архиреєві і Патріярхові. Обов'язки Митрополита в патріяршій митрополії виконує Патріярх, хоч може делегувати право відвідин епархій комусь із своїх єпископів-помічників. У рамках однієї Митрополії єпископи можуть колегіально розв'язувати душпастирські та інші спільні проблеми, збираючись для цього на спільні наради чи провінційні собори. Митрополит керує своєю митрополичою епархією (точніше — архіепархією) на правах правлячого єпископа.

Нижчою від Митрополії, проте основною адміністративною одиницею у нашій Церкві, є епархія. **Епархію** очолює єпископ або архієпископ. Єпископів та архієпископів вибирає або підносить у ранзі Помісний Собор, а вибраних висвячує даний Митрополит, хіба що Патріярх застеріг за собою право хіротонії. Вже було згадано, що джерелом влади єпископа є синодальне тіло — Помісний Собор. Він вибирає єпископа, підносить його в ранзі, переносить з одного єпископського стола на інший, переносить у стан спочинку або, навіть, вирішує про санкції проти єпископа, що провинився проти вимог свого високого звання.

В епархії єпископ є найвищим правлячим органом, що здійснює своє управління за допомогою консисторії та інших урядників і дорадників. У цілій епархії або екзархії священники мають поминати єпископа в Літургіях після Вселенського Архирея, Патріярха і Митрополита. Єпископ наглядає за життям і діяльністю парафій, монастирів та інших релігійних установ на своїй території, а також відвідує їх, про що складає звідомлення до Митрополії та Патріярхії.

Розрізняємо два роди єпископів:

а) **правлячі єпископи**, яких призначено Помісним Собором очолювати й керувати епархією. Вони мають титул єпископів даної епархії;

б) **єпископи-помічники**, приділені на допомогу Патріярхові, митрополитам чи й правлячим єпископам. Їх так само вибирає Помісний Собор Єпископів, а вибір затверджує Патріярх. Єпископи-помічники носять титул однієї з давніх епархій, яка тепер вже не має єпископського осідку, або титул одного із соборів, куди призначено єпископа-помічника для душпастирської праці. Єпископи-помічники в патріяршому дворі називаються також придворними

єпископами. У Православній Церкві їх іноді називають вікарними єпископами з відповідним титулом, як згадано вище.

Менші українські спільноти в окремих країнах чи розпорошені громади становлять у нашій Церкві **патріярші екзархії**, що їх очолюють екзархи. Екзархом може бути єпископ, що вибирається подібно, як інші єпископи, Собором, або звичайний священник, якого призначає Патріярх. Екзарх, подібно до єпископа, дбає за повірені йому парафії і громади, відвідує їх та звітує про їх стан перед Патріярхією. Він може бути усунений чи замінений Патріярхом за згодою Постійного Синоду. Переміна статусу екзархії на єпархію належить до компетенції Помісного Собору.

Кожний правлячий єпископ, а також патріярший екзарх здійснює свої обов'язки й завдання при допомозі **єпархіальної консисторії**. До неї належать єпископи-помічники (якщо такі є), синкел (іменований з помічників або з клиру заступник єпископа), судовий вікарій та інші співробітники й консультори з-поміж священників. Про єпархіального синкела конституція говорить так:

„Найближчим співробітником і помічником єпископа є його синкел, священник з належним богословським і церковним знанням та кращих прикмет ума й серця” (арт. 44).

Зрозуміло, що до важливих єпархіальних (екзархальних) установ і органів належить канцелярія, архів, що ними завідує **канцлер**, а далі — бюро єпархіального економа, суд та інші допоміжні установи, що їх вимагає душпастирська опіка та духовні й культурно-суспільні потреби вірних.

Єпархії та екзархії можуть бути поділені на **протопресвітерати**, а ці — на **деканати** (якщо потрібно) та на парафії. Протопресвітерів і деканів призначає єпископ для кращої координації та нагляду за працею парафій в одній окрузі, заслухавши opinii єпархіальних радників. Священники одного протопресвітерату можуть узгоджувати певну діяльність та для цього відбувають свої соборчики.

Основною одиницею Української Католицької Церкви є **парафія**, яку очолює священник-парох або пресвітер. Йому допомагають душпастирі — сотрудники, а в адміністративних справах також миряни.

„Заряд майна — згідно з конституцією — належить до парафій, згл. єпископів, митрополитів. Нагляд над цим має Патріярх згл. Верховний Архиепископ” (арт. 59).

СВЯЩЕНСТВО, НИЖЧІ ДУХОВНІ ЧИНИ, МОНАШЕСТВО І МИРЯНИ В УКРАЇНСЬКІЙ КАТОЛИЦЬКІЙ ЦЕРКВІ

В останніх розділах і артикулах конституція Помісної Української Католицької Церкви розглядає становище Божого люду, що складається, крім ієрархії, з духівництва — світського і монашого, нижчих духовних чинів та мирян.

Священиків називає конституція „співробітниками єпископів”, з якими вони становлять одно священство, але з різною владою і функціями. З єпископами зв'язані „титолом священства і служіння” всі священики, так єпархіяльні, як і еромонахи. Під цим оглядом вони є „наче синами і приятелями” єпископа, а не слугами (арт. 39). Дуже важливо, що конституція згадує про ці засадничі еклезіологічні правди щодо священиків і їх відношення до єпископа, бо досить довго в нас переважало фєвдально-бюрократичне розуміння обидвох груп священства, в якому головний натиск клався на підпорядкування і владу. Послідовно, згодом це переносилося на ставлення священиків до вірних, що в свою чергу давало викривлений образ Христової Церкви.

Конституція далі стверджує традиційне право нашої Церкви на **жонатє духівництво** поряд з тими, які готові прийняти священо-служіння в досконалому стані безженства. Арт. 43 звучить щодо цього так:

„Згідно з давньою безперервною українською традицією, як до нижчих чинів, так і до дияконату і прєсвітерату можуть бути допущені також кандидати в жонатому стані”.

Може стилізація цього артикулу вже віддає данину нашому часові й обставинам, коли целібат введено в багатьох єпархіях та єкзархатах за інструкціями Східньої Конгрегації („можуть бути допущені”!), але дуже важливо, що принцип жонатого священства відстояно. Це означає, що в нашій Церкві залишається вибір для кандидатів священства — прийняти тайну рукоположення в жонатому або безженному стані.

Крім священиків-прєсвітерів, конституція називає інших допоміжних служителів у Церкві, а саме: **дияконів**. Про них сказано, що вони стоять на нижчому ієрархічному ступені і що їм дається рукоположення „не для священства, але для служби”. Проте вони, „скріплені благодаттю”, разом із єпископами і священиками беруть участь „у служінні Літургії, у проповіді Благовісті та у всякій добродчинності”. Практичними завданнями дияконів має бути — згідно з артикулами 40 і 41 — уділювання деяких Св. Тайн, читання й пояснення Св. Письма, провід вірних у Богослуженнях та інші чинності, визначені церковним законом.

Конституція відновляє також нижчі чини церковного служіння, які в нас були занедбані останніми часами, а саме: піддиякона,

читця, співця (тобто дяка) та свічконосця (популярно, паламаря).

Головною функцією священника-пресвітера є **душпастирство** в парафії. Настоятель парафії або парох є відповідальний за цю основну громаду вірних. Йому допомагає священник-сотрудник, щойно висвячений, який набуває душпастирського досвіду під наглядом досвідченого священника. Ідеально конституція вимагає, щоб кожний новоположений священник відбув сотрудицтво на протязі від трьох до п'ятьох років. Однак практично це важко застосувати всюди і завжди, коли є нестача парохів або коли у великій парафії умовини вимагають служби кількох досвідчених священників, які можуть залишитися сотрудниками і поза цей приписаний час.

У Конституції далі сказано про належне матеріяльне забезпечення священників у час їх служіння, як і на випадок недуги чи старости.

Треба ще підкреслити вимогу до священства, щодо їх духового життя та збереження високого морального й духово-освітнього рівня. Арт. 49 стверджує про це так:

„Як єпархіяльний клир, так і монахи обов'язані вести бездоганно життя, виконувати всі духовні справи та брати участь у соборчиках і конференціях, як і в окремих курсах, призначених для доповнення богословського і канонічного знання та практичного душпастирства”.

Частина конституції про **монашество** досить коротка, але вона охоплює кілька основних норм, залишаючи їх опрацювання помісному праву. Насамперед стверджується принцип (хоч не прямо), що наші монастирі нормальним порядком повинні підлягати правлячому ієрархові даної території, єпархії чи екзархату; подруге, що з цього правила існує виняток, коли певні монаші згромадження (мабуть, позаєпархіяльного значення) безпосередньо підпорядковуються владі Патріярха чи Верховного Архиепископа. До цієї категорії у нас належить тепер Устав св. Теодора Студита з його кількома обителями — чоловічими й жіночими. І, врешті, конституція приймає вже довершений факт, що наші головні монаші спільноти осягнули свою автономію з-під юрисдикції української ієрархії та підлягають прямо Папі. Це інститут т. зв. **екземпції**, про який конституція дослівно говорить таке:

„Вселенський Архирей може силою свого першенства у власті над цілою Вселенською Церквою, в порозумінні з Патріярхом, згл. Верховним Архиепископом, з огляду на добро Вселенської Церкви й Української Католицької Церкви і з уваги на наявну користь, виняти якунебудь установу цього досконалого стану та поодиноких її членів з-під законности помісних єрархів та підпорядкувати її виключно собі” (арт. 52).

Монаші Чини Отців Василіян, українська вітка Отців Редemptористів (Чину Нашого Избавителя), жіночі згромадження Сестер

Василіянок і Сестер Служебниць є на цьому праві сьогодні. Але й щодо цих згромаджень **га конфедерацій** Патріярх має деякі зверхні прерогативи, однак вони значно менші, ніж щодо монастирів на патріяршому праві чи т. зв. ставропігіяльних.

У нормальних умовах розвитку нашої Помісної Церкви ця установа „екземпції” повинна б підлягти істотній ревізії саме „з огляду на добро Вселенської і Української Церкви”, тим більше що дані монаші спільноти працюють не поза тереном дії нашої Церкви (наприклад, у місійних країнах), тільки таки в гущі вірних тієї ж Церкви. І тому „зادля необхідної згоди, єдності й ладу в апостольській праці” повинно бути не лише пошанування й підпорядкування цих монастирів і монаших спільнот місцевому ієрархові (арт. 54), але й Первоієрархові Помісної Церкви.

Те, що конституція прийняла принцип екземпції, лише додатково свідчить, як далеко Блаженніший Кир Йосиф та інші Владики готові були йти на компроміс з автономістичними тенденціями деяких монаших чинів.

Так само лише коротко сказано в конституції про **мирян**. Артикули 55 і 56 дуже глибоко з теологічного боку визначають позицію мирян в душі Другого Ватиканського Собору й живої традиції Сходу. Про мирян, себто всіх християн, сказано, що вони через хрещення є „учасниками священничого, пророчого й царського служіння самого Господа Ісуса”. Вони, далі, призначені через апостольство мирян „брати участь в спасительному посланстві Церкви”. Це загальне апостольство є обов'язком усіх християн. Але тих, що мають відповідне покликання, належить притягнути „до більш безпосередньої і тісної співпраці з ієрархією на взір тих святих мужів і жінок, що помагали апостолам у благовістивуванні Христовім” (арт. 57).

Тут ідеться, мабуть, про кандидатів на нижчі чини служіння — дияконів, піддияконів, дияконес, читців і прислужащих, а також і про тих, які своєю організаційною, культурно-суспільною і харитативною працею допомагають Церкві здійснювати її завдання.

Конституція виразно говорить про **братства**, під чим треба розуміти і сестрицтва: „В Українській Католицькій Церкві є традиція церковних братств” (арт. 57). А далі:

„Оснування церковних братств, затвердження їх статутів, нагляд над ними, наділення прав і привілеїв належить до єпископів, а посередньо до Патріярха, згл. Верховного Архиепископа та його Постійного Синоду” (арт. 58).

З цього виходить, що мирянські організації у формі братств і сестрицтв можуть існувати як єпархіяльні або з привілеєм підлягати безпосередньо Патріярхові (т. зв. ставропігіяльні братства).

Ціла частина конституції про священство, монахів, нижчі чини та про мирян вимагає дальшого розроблення в нашому партикулярному праві. Вона для цього лише визначає загальні, проте дуже істотні рами.

ДЕ І ЯК ТЕПЕР СТОІТЬ СПРАВА З КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ?

(Кінцеві примітки)

Обговоривши окремі частини та проаналізувавши інститути й суб'єкти права в Конституції про патріархальний устрій Помісної Української Католицької Церкви, залишається нам з'ясувати ще кілька загальних та злободенних питань.

Насамперед, як розуміти визначення документу: чи це **взагалі конституція (устав)** нашої Церкви, чи лише, згідно з титулом, **конституція про патріархальний устрій** у вужчому розумінні?

Очевидно, годі уважати цей документ повним і повноцінним основним законом, що вміщав би всі головні канонічні норми нашої Церкви з різних ділянок церковного права, чого можна б теоретично очікувати від конституції Помісної Церкви. Мабуть, Синод і не ставив собі за мету такого амбітного завдання, як розроблення повної та загальної конституції. Нашим Владикам ішлося радніше про те, щоб скодифікувати найважливіші норми щодо патріаршого устрою нашої Церкви. І цей документ, схвалений на Шостому Синоді та відомий як конституція (устав) про патріархальний устрій, це завдання досконало здійснює. Зрозуміло, що він під багатьома оглядами виходить поза рами самого основного закону про суто патріарший устрій. У ньому унормовано теж багато периферійних справ та висловлено загальні приписи і норми, які стосуються богословських основ нашої Помісної і Вселенської Церков, літургічних справ чи прав про особи й окремі інституції в Українській Церкві.

Таким чином, це ширший рамовий документ, на основі якого може розвиватися дальша законодавча праця. Отже, маємо справу не лише з вузьким актом про патріарший устрій, але також з документом, який, хоч не є стандартною конституцією Помісної Церкви, повинен уважатися за її підставу. Зрозуміло, що в 59-тьох статтях годі було охопити всі конституційні норми складного життя й організації однієї церковної спільноти. Проте тих 59 артикулів на 20-ох сторінках друку доволі прецизно і ясно з'ясовують засадничі й найважливіше, що потрібне для життя й діяльності цієї Церкви.

Цим уже відповідаємо і на один закид, який висувують деякі критики цього документу, мовляв, що конституція неповна, поверхова й загальникова. Не думаємо, що Отцям Архипастирського Синоду йшлося про остаточний і технічно досконалий документ. Для такого акту ще й не назріли обставини, але йшлося про те, щоб сказати в зобов'язуючій для нас формі вже тепер, на чому стоїть наш помісний патріарший устрій. Майбутній Синод чи По-

місний Собор після довгої підготовки і праць окремих комісій, враховуючи також висліди та хід праць Комісії для кодифікації східного права всіх помісних Церков, зможе розробити й прийняти вичерпніший документ.

Ще раз стверджуємо, що для теперішніх обставин і на нинішні умовини це достатня правна основа розвитку й розбудови власного церковного життя. Змістовно документ є на висоті, щоб правити **за основний закон нашої Церкви.**

Інші критики завважають, що, мовляв, прийнята конституція базується засильно на існуючому праві східних Церков, включно з кодексом „Клері санктитаті”, і тим самим не є достатньо, так би сказати, „самостійницькою” конституцією. Вже було сказано в попередньому коментарі, що деякі інституції, наприклад, екземпції монаших спільнот з-під патріяршого права є далекойдучими концесіями теперішньому станові.

Чому це прийнято? З тої простої причини, що більшість українського єпископату заступає помірковану лінію щодо нашого церковного самоуправління, і тому треба було промоторам конституції шукати компромісів. Так само треба було знайти якусь розв'язку в питанні відношення монаших чинів до патріярших установ та здобути їх конструктивну співпрацю в рамках патріяршого устрою. Оскільки ці чини в даних умовах настоюють на здобутих ними папських привілеях, цей компроміс видавався реально неминучим. До речі, подібна ситуація існує і в мельхітському патріярхаті, де Чин Отців Василіян Сальвадорців користується правом екземпції з-під патріяршої влади. Потрібно буде довшого часу і співпраці в патріяршій структурі всіх складових частин нашої Церкви, щоб знайти і для цього питання найбільш пригожу і бажану розв'язку. Тому всякі розмови про те, що схвалена конституція є „запроданням нашої Церкви Папі” (див. неперіодичне видання в Торонті „Рідна Церква”), є не лише нереальними і безвідповідальними, але в суті й шкідливими для самої ідеї Київсько-Галицького Патріярхату.

А ось друге питання, що потребує вияснення: **який правний стан конституції тепер?** Чи вона схвалена остаточно, чи лише як проект, чи вона потребує затвердження Апостольського Престолу і чи до часу такого схвалення має або не має правну силу?

Доки відповімо на ці засадничі питання, треба ще одного уточнення чисто фактичного характеру: що відбулося на Шостому Синоді з обговорюваням проектом конституції? Важливо відповісти на це питання, бо навіть один із Владик, Преосвященний Кир Андрій Сапеляк, публічно заявив, що Синод конституції про патріярхальний устрій не схвалив і Владики її не підписали. (Див. „Вісник Апостольського Екзархату”, рік 7, ч. 4. 1974). Очевидно, на документі не могло бути підпису Владики Андрія, бо він не брав участі в Синоді. Подруге, документи такого характеру можуть бу-

ти з підписами або й без формальних підписів, якщо вони включені в загальні діяння Синоду. Той факт, що артикули Берестейської Унії не були підписані всіма українсько-руськими єпископами (львівський і перемиський Владика їм противилися), ще не означає, що акт не став правосильним і не увійшов в життя бодай для тих, що його схвалили.

З комунікату Шостого Архиепископського Синоду виходить, що члени Синоду конституцію (устав) схвалили (прийняли) і що вирішено її „предложити Святішому Отцеві”. З проекту конституційних принципів в опрацюванні о. д-ра Войнара (а вони лягли в основу прийнятої конституції!) виходить, що конституція про патріархат приймається „постановою Архиепископського Синоду і волею Вселенського Архиєрея”. Виходить, що Шостий Синод так і зробив, себто прийняв конституцію і подав її Папі. Як відомо, Папа Павло VI досі її не затвердив, але й не наклав на неї свого вета.

Поскільки конституція не є ніяким революційним документом, але базується на існуючому праві та на таких документах, як Декрет Ватиканського Собору про Східні Церкви, то апробата Апостольського Престолу є радше формальною процедурою, якої з таких чи інших причин у Ватикані не хочуть провести. Вужча інтерпретація співдії Апостольського Престолу в прийнятті конституції зводиться до того, що „предложення Святішому Отцеві” означає лише його повідомлення, тобто має на меті, щоб Папа цю конституцію прийняв до відома. Існує ще додаткова формалістична інтерпретація, яка допускає, що брак виразного вета означає тихе прийняття до відома. Лише публічне заперечення з боку Апостольського Престолу створило б нову ситуацію. А такого досі не було.

Не надаючи цим чисто формалістичним аргументам більшої чи меншої ваги, все таки з погляду самої природи речі можна прийти до висновку, що конституція може увійти в життя вже тепер, не чекаючи на свою — назв'їм технічно — „ратифікацію”. Це принаймні стосується пунктів, які законодавно не вносять драстичних змін, а лише впроваджують у дію потенційно наявні досі, хоча з різних причин не використовувані, права Української Помісної Церкви. „Завішеними” залишилися б хіба ті постанови конституції, для здійснення яких потрібна сьогодні виразна співдія Апостольського Престолу. Таким, наприклад, є формальне затвердження патріархату чи визнання цього титулу за обраним Патріярхом, що — згідно з Декретом про Східні Церкви — належить Вселенському Соборові або Римському Папі.

Але конституція передбачає **патріярший устрій і без формального визнання факту, що нашу Церкву очолює Патріярх**. Про Первоієрарха Української Церкви конституція послідовно говорить як про „Патріярха, згл. Верховного Архиепископа”. Значить, конституція може діяти також при очолюванні цієї Церкви Верховним

Архиепископом, який з нашого боку є фактично зібраним Патріярхом (Патріярх-елект), хоч формально ще не введений на патріярший престіл згідно з приписами. Адже десята точка Декрету про Східні Церкви виразно голосить:

„Те, що сказано про Патріярхів, є теж важне, за приписами права, і про Верховних Archieпископів, що стоять на чолі якоїсь поодинокі (помісної) Церкви або обряду”.

Факт, що ми поминаємо в церквах Їх Блаженство Блаженнішого Йосифа як Патріярха і за такого його уважаємо, має своє виправдання в тому, що одна, тобто українська сторона, своє право здійснює. Для Римських Папів і куріальних органів він стане Патріярхом тоді, коли вони вирішать його визнати. Але ми, так Владика, священники, як і миряни, що вже його вибрали Патріярхом найбільш автентичним способом — всенародно і спонтанно, не маємо чого чекати на формальний зовнішній акт. Він побажаний, але не конечний. Для нас патріярший устрій існує де факто, а очолює нашу Церкву Патріярх-елект!

Така ситуація може викликати конфлікт між Помісною Церквою та керівними органами Вселенської Церкви. Однак це не є нічим новим. Історія Церкви, а ще більше світських суспільних структур повна таких конфліктів і конфронтацій. Лише у їх висліді виникають бажані легальні зміни і в чисто нормальному правному процесі. Стан, часто не визнаваний, згодом буває толерований, а після якогось часу приймається до відома і дістає визнання. Між іншим, так дійшло до утворення окремих помісних Церков та виникнення їх патріярхатів. Виглядає, що й ми не можемо бути винятком. Треба тільки це собі усвідомити й послідовно реалізувати свої цілі, в тому також впроваджувати в життя прийнятну конституцію. Треба одностайної волі й послідовності в зусиллях, нічим не підважуючи свою лояльність Апостольському Престолові та відданість єдності Христової Церкви.

Дехто уважає пропоновану лінію дії за „революційну” в противагу до легалістичних заходів, що їх воліють певні кола. Хоч погоджуємося деякою мірою з таким визначенням, то **не вбачаємо в такій „революційності” нічого протиправного**. Адже правом є не лише те, що походить від законодавчого чи виконного органу, який має прерогативи діяти. Правом є і те, що той орган обов’язаний зробити, але чомусь його не здійснює. Зрозуміло, що в останньому випадку відмова дії або нездійснення того, що з духом права мало б бути здійснене (наприклад, пошанування помісних прав, визнання патріяршого устрою), є порушенням права.

Але правні позитивісти (і такі завелися в Церкві!) кажуть, що це не порушення права, а лише в крайньому випадку порушення справедливості (Law vs. Justice). Важко прийняти таку теорію, бо істотним елементом кожного права має бути також моральний

принцип справедливости. Тим більше цим має відзначатися церковне право!

Прикладаючи ці міркування до нашого випадку, не важко ствердити, що наші домагання патріяршого устрою, обґрунтовані справедливістю, знаходять моральне і правне виправдання. Лише в випадку відмови однієї сторони це право здійснити, ми стосуємо помірковану, але рішучу (не радикальну, з порушенням справедливих прав іншої сторони!) лінію дії — здійснюємо це право самі і дорогою довершених фактів. А до цього змушує нас незрозуміла, арбітрарна і не виправдана ніяким розумним моральним правом поведінка тих, від кого треба б очікувати пошанування вищого права, Божого і природного, і вищого закону тієї ж церковної спільноти, якої вони є речниками.

В цьому розумінні прийняття Українською Церквою своєї конституції про патріярший устрій є самоздійсненим приверненням правного і справедливого стану цієї Церкви, є це чималий крок вперед до здобуття нею нормального і гідного місця та статусу в рамках Вселенської Церкви. Її прийняття Синодом та здійснювання всіма, кому належить, може нас наблизити до бажаної мети — природного визрівання нашої Церкви до рівня її гідности, які вона повинна була посідати вже давно. Ця конституція і її виконання приверне нам так само сьогодні поставлену під знак запиту, а подекуди й утрачену, але таку бажану повну єдність усієї Української Католицької Церкви на рідних землях і в розсіянні під одним патріяршим проводом і з власним синодальним управлінням. Лише в такому виді вона зможе стати повноправною посестрою інших помісних Церков, в тому і Західної, та гідною дочкою Вселенської Христової Церкви!

ПІСЛЯСЛОВО

Ці коментарі були написані торік. З того часу сталися деякі факти, що стосуються до обговорюваних у брошурі проблем. Маємо на увазі зокрема дедалі щораз більше поширювану практику серед наших церковних громад послідовно уважати патріархальний устрій за постійно здійснюваний процес найбільш автентичним порядком, а саме волею і бажанням Божого Люду. Разом з цим значна кількість наших Владик та священників поминає в Літургіях Первоієрарха нашої Церкви як „Блаженнішого Патріярха Йосифа”.

Всенародно визнаний Патріярх цілої нашої Церкви став її найавторитетнішим речником перед своїми і чужими. Підписані й укладені ним та всім єпископатом УКЦеркви спільні пастирські послання подають нам духову настанову, визначають програму дій, стають немов дороговказами на важкому нинішньому шляху нашого церковно-національного буття. Знов же практичні заходи, конкретні ініціативи й діяльність нашого Блаженнішого Отця є запорукою того, що наш найвищий авторитет діє та чуває над усім, що він пам'ятає про все стадо, що він здійснює те, чого досі не здійснювали чужі пастирі, а свої не завжди могли.

Коли з уваги на „всесвітню змову мовчанки” найбільше треба було твердого і ясного слова, почувся на Папському Синоді Єпископів у жовтні 1974 р. голос Йх Блаженства, Патріярха Йосифа. І на це слово звернув увагу світ. Не могли його знехтувати й куріяльні органи, бо було воно виголошене на захист нашої Мовчазної Церкви в присутності Вселенського Архисрея. Виступ Блаженнішого Йосифа був закликem і пересторогою для всього християнського світу перед хиткою дипломатією, що жертвує одними заради непевних користей для інших. Це був голос сумління цілої страдницької Церкви, це був голос її Ісповідника, Патріярха України.

На цьому ж Синоді почувся й інший голос провідного українського ієрарха, члена Постійного Синоду, Високопреосвященнішого Митрополита Максима Германюка, який публічно говорив про незадовільний стан взаємин східних помісних Церков з Апостольською Столицею; він підкреслив потребу визнання Київсько-Галицького Патріярхату та запропонував розв'язання дотеперішньої адміністративно-зверхньої установи, Конгрегації для Східних

Церков, яка не повинна мати місця в системі традиційних взаємин між помісними Церквами.

Відбуті наукові симпозії в листопаді 1974 р. про становище Східних Церков у десятиріччя Соборового Декрету про Східні Церкви в Чикаго та в квітні 1975 р. в Філадельфії про останніх тридцять років у житті Української Католицької Церкви разом з іншими публікаціями ставлять проблематику нашої Церкви на ширший міжнародний форум. Вона дедалі більше знаходить зрозуміння та прихильність у багатьох людей доброї волі.

Але якоюсь мірою наймаркантнішим фактом останнього періоду змагань за патріархальне завершення УКЦеркви слід уважати акт самого Блаженнішого Отця Йосифа.

Останнє великоднє послання (1975 р.) ієрархії УКЦеркви, очоленої Іх Блаженством, було підписане: „Йосиф, Патріярх і Кардинал”. Після цього факту, коли Первозіарх Помісної Української Католицької Церкви, Блаженніший Йосиф, зробив акт, якого від нього нетерпеливо очікували вже раніше Владики, священники і вірні, можемо в святому спокої сказати „Звершилося!”. Так, процес патріархального становлення перейшов свою найістотнішу фазу. Патріярх-елект, тобто Синодом висуваний, а Божим Людом всенародно обраний і де факто правлячий та за такого визнання вже багатьма сторонніми чинниками, вирішив публічно цю свою позицію ствердити. Блаженніший Йосиф уважав за потрібне покінчити з невпевністю багатьох з нас, з хитаннями, що нам тільки шкодили. Відчувши „повноту часу” для такого свого кроку, він готов був прийняти історичну відповідальність за долю Церкви і Київсько-Галицького Патріярхату.

Помісна Українська Католицька Церква й увесь народ цей акт схвалили. Божий Люд підтримав свого Патріярха і висловив вдячність за те, що він зважився на єдиноправильний крок з погляду історії та майбутнього. Цим актом формально стверджено те, що вже досі існувало в серцях, умах та в багатьох ділах. Патріярхальний устрій існував, Патріярх-елект діяв, а відтепер ми всі уважаємо і він сам себе уважає Київсько-Галицьким Патріярхом, Главою Української Помісної Церкви в єдності з Апостольським Престолом.

Не відбулися ці останні акти самоствердження патріярхального устрою без скреготу зубів. Відомо, що на всенародне поминання в Літургіях „Блаженнішого Патріярха Йосифа” відповіли з Риму інструкціями, що це „нелегально”. Нїбито теж свої й чужі

прихильники українського патріархату радили чекати на закінчення праць кодифікаційної комісії східного права. Останній акт також викликав занепокоєння серед деяких наших суперльоблістів та псевдолегалістів. Ходять уперті слухи, що дехто з наших Владик висловив з цього приводу невдоволення перед Іх Блаженством.

Шкода, що ця реакція не є публічна, щоб Божий Люд знав авторів та їх аргументи. Однак загал українських католиків, що стоїть на патріархальних позиціях, не повинен цим зневірюватися. Ніколи так не було в історії, щоб завжди й однозгідно всі приймали те, що змінює наявний стан і заперечує втерту рутину. Для таких актів треба мати почуття відповідальності й певну дозу відваги. Не всім це дано. Але понад ними час і події перейдуть до порядку дня!

Важливо, щоб ті, які усвідомлюють вагу моменту й відповідальність, покладену на них гідністю, історією та народом, не захиталися або й отямилися, якщо треба. Важливо, щоб усі ми послідовно здійснювали те, що логічно слідує за вже довершеними актами. А найважливішим тепер на порядку дня є відбуття Сьомого Синоду Єпископів з нагоди „Всеукраїнських днів” Святого Року в Римі та оголошення на ньому ухвали про скликання в найближчому часі Помісного Собору Української Церкви для розв'язання багатьох пекучих і актуальних питань цієї Церкви.

Приклад Іх Блаженства Блаженнішого Патріярха Йосифа, який діє не для тимчасових чи людських почесей, лише для добра цілої Церкви на майбутні покоління, повинен присвічувати усім нам — Владикам, духовенству й мирянам. Нам слід пам'ятати, що нині, коли змагаємося та здійснюємо патріархальний устрій кожен на своєму місці, ведемо „добру боротьбу”, бо йдеться про святі речі, про велику мету, бо „Патріярхат — це Божа справа!”

У світлі цього факту прийняття Блаженнішим Йосифом належного йому титулу Патріярха, прийняття й опублікування конституції про патріархальний устрій набирє нового і далекосяглого значення.

З М І С Т

<i>Передмова</i>	3
<i>Що таке Конституція (Устав) Помісної Української Католицької Церкви?</i>	5
<i>Помісний характер Української Католицької Церкви</i>	9
<i>Патріархальна структура УКЦеркви</i>	12
<i>Влада Патріярха</i>	15
<i>Права та привілеї Патріярха</i>	17
<i>Установи патріяршого управління</i>	20
<i>Синодальний устрій Української Католицької Церкви</i>	23
<i>Територіальний поділ і управління складовими частинами Української Церкви</i>	26
<i>Священство, нижчі духовні чини, монашество і миряни в Українській Католицькій Церкві</i>	29
<i>Де і як тепер стоїть справа з Конституцією Української Католицької Церкви?</i>	32
<i>Післяслово</i>	37

